

Жељко Бјељац

z.bjeljac@gi.sanu.ac.rs
Географски институт, „Јован Цвијић“ САНУ

Милан Радовановић

m.radovanovic@gi.sanu.ac.rs
Географски институт, „Јован Цвијић“ САНУ

Мултидисциплинарно проучавање значајнијих миграција на примеру територије Војводине (Србија) у 20. веку*

Миграције становништва на неком одређеном простору и/или у одређеном времену представљају феномен глобалних размера. Као такве, захтевају и комплексан (мултидисциплинаран) приступ истраживању. Најчешћа питања која се постављају у појединачним, али и мултидисциплинарним научним дисциплинама јесу: Ко се креће? Где иду? Зашто иду? Који су природни, а који економски услови миграција? Зашто се миграције јављају и како су се одржале током времена? Мултидисциплинарно истраживање миграција је веома важно због што потпунијег разумевања тог процеса, пре свега са просторног, историјског, економског етнографског, антрополошког, правног, политиколошког, социолошког, као и других аспеката. Циљ рада је да се приказом појединих значајнијих миграција у Војводини у 20. веку истакне значај мултидисциплинарног истраживања. Као предмет истраживања у раду су издвојене: колонизација (досељавање) становништва 1919-1930., године, 1945-1948. године (јер код њих постоје и одређене сличности (депопулација, нове друштвено-политичке прилике и правна регулатива, тешко привикавање на нове начине живота, мешање фолклора и обичаја са домицилним становништвом). Рад обухвата и иселавање (емиграцију) немачког становништва из Војводине, 1944-1950. године, као дела једне од највећих (е)миграција у Европи у 20. веку. Ова миграција, посматрана са правног, економског, историјског и политичког аспекта има своје последице и данас, током приступа Србије Европској Унији.

Кључне речи: мултидисциплинарност, миграције, 20. век, Војводина, Србија.

---

* Рад је део истраживања на пројектима ИИИИ47007 и ИИИИ47027, финансираних од Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

A Multidisciplinary Study of Significant Migrations on the Territory of Vojvodina (Serbia) in the 20th Century

Migrations of population in a particular area and/or at a particular time represent the phenomenon of global proportions. As such, they require multidisciplinary approach to research. The most common questions posed by the individual, but also multidisciplinary scientific disciplines are: Who is moving? Where are they going? Why do they go? What are the natural and economic conditions of migrations? Why do migrations occur and how they maintain over time? Multidisciplinary research of migrations is very important for a more complete understanding of this process, primarily from the physical, historical, economic, ethnographic, anthropological, legal, politicological, sociological, etc. The aim of the paper is to highlight the importance of multidisciplinary research through the representation of some major migrations in Vojvodina in the 20th century. As a subject of research the following has been singled out: colonization (immigration) of population from 1919 to 1930, 1945-1948 (there are some similarities among them (population decline, new social and political conditions and legal regulation, difficulties to get used to new ways of life, mixing folklore and customs with the local population). The paper includes the emigration of the German population from Vojvodina, 1944-1950, as part of one of the largest (e) migrations in Europe in the 20th century. This migration, seen from legal, economic, historical and political aspects has consequences today, during the approach of Serbia to the European Union.

Key words: multidisciplinary, migrations, 20th century, Vojvodina province, Serbia.

Увод

Миграције, метанастазичка кретања, механичко кретање становништва, миграциони токови, миграциона кретања, миграциони процеси, сеобе, колонизације, принудне, имиграције, миграције село-град, присилне, досељавања, емиграције, унутрашње, спољашње, велике, мале, планске, сталне, повремене, сезонске, дневне - најчешћи су појмови који се користе у домаћој и страниј научној литератури.

Зависно од научне дисциплине која их проучава, разликују се и приступи у дефинисању наведених појмова. „Миграција је догађај у времену, а правилност код појединих типова миграција могу се испољавати на различите начине што изискује посебна испитивања, али и различит приступ код испољавања појединих типова (Breznik 1990, 37). Често се издвајају следећи критеријуми за дефинисање шта је временски и просторно миграција: кретања становништва из места боравка дужа од 24 сата; промена сталног пребивалишта; све врсте путовања; просторна мобилност становништва; све врсте територијалног кретања у одређеном времену и простору; трајање и територијални домет просторне мобилности становништва (Friganović 1990, 68-69; Roca 1990, 75; Wertheimer-Baletić 1982, 186-187).

Под просторном покретљивошћу подразумевају се све врсте територијалног кретања које нека особа обавља у одређеном времену и простору: континуирана (стална), редовита и привремена кретања (Roca 1990, 75-80); дневне, седмичне, сезонске, повремене, привремене (Friganović 1990,

65); планске и стихијске (повремене) (Lutovac 1958, 4), велике и мале, етапне и сезонске (Свијић [1922] 1987, 106-107).

Најчешће дефиниције и поделе су са просторног и економског аспекта проучавања (Breznik 1990, 33-34; Bretel i Holifild 2000, 2-3; Friganović, 1990, 65; Lutovac 1958, 4; Poulain 2008, 44; Roca 1990, 73-79; Tilly 1976, 1-2). Узроци миграција су различити. Различите науке које се баве проучавањем људског друштва, а међу њима особито антропогеографија, етнографија, историја, социологија, демографија и друге, још у фази конципирања сопственог предмета рада и у каснијим истраживањима, испољавале су интересовање за миграције становништва и обезбедиле прва солидна знања о том феномену (Breznik 1990; 15). Осим наведених, миграције су предмет проучавања и наука попут: политикологије, права, антропологије, статистике, медицине, психологије, филозофије, (Bretel i Holifild 2000; 4-12), али и књижевности, те филмске и драмске уметности.

Прва значајнија мултидисциплинарна истраживања датирају с краја тридесетих и почетка четрдесетих година 20. века. Тако Hansen (1940) у своја истраживања укључује и социолошка, антрополошка, демографска и економска истраживања, која су се у то време истовремено изводила. У оквиру универзитета Принстон (САД), 1936. године, формира се студијски Центар за демографска истраживања, 1944. године у Лондону (Велика Британија) оснива се Комитет за проучавање становништва, а 1946. године у Паризу (Француска) - Национални институт за демографске студије (Teitelbaum 2015, 53). На простору Балкана Јован Цвијић ([1922] 1987, 1-96), указује на значај и потребу истраживања миграција.

Мултидисциплинарно истраживање миграција у Србији релативно је слабо заступљено. Углавном се све своди на појединачна демографска истраживања, повезана са географским, социолошким и економским. Значајније мултидисциплинарно истраживање је присутно углавном у задњој деценији 20. и од почетка 21. века.

Мултидисциплинарност је предмет и овог рада, са циљем да се разматрањем теоријских искустава у иностранству укаже на потребу таквог истраживања и у Србији. Практични примери ће бити дати на основу истраживања значајнијих миграција на простору АП Војводине у 20. веку.

Мултидисциплинарна истраживања миграција

Главна питања која се постављају појединачно у научним дисциплинама које проучавају миграције, али се могу применити и током мултидисциплинарних истраживања јесу: *Ко мигрира? Колико дуго, одакле и докле? Зашто неки људи напуштају своја места и одлазе? Зашто неки остају? Зашто мигрирају баш тада? Како су одлучили где да иду? Како су стигли до места где су мигрирали? Како мигранти, на културолошком нивоу, доживљавају чин напуштања места становања и насељавања на неком другом месту?* (Diner 2015, 33), *Какав утицај имају те промене на популацију*

или део популације? Какав је утицај на њихову друштвено-економску делатност у полазном и простору досељавања? Како политички, социјални, економски и неки други односи међу становништвом утичу на миграције? Како миграција корелира с токовима добара, капитала, информација и технологија? (Friganović 1990, 69) Који су природни, а који економски услови миграција? Како су се вршиле миграције и какве су оне? (Свијић [1922], 1987, 162) Колики је обим миграција? (Brettell 2015, 114) Зашто се миграције јављају и како су се одржале током времена? Шта се дешава са мигрантима у новим просторима и какве су економске, друштвене и политичке консеквенце њиховог присуства? (Schmitter Heisler 2015, 83).

Историчари усвајају одређене теорије и истраживања из социолошких, демографских и економских наука, проучавајући одређен географски простор и временски период са кутуролошким и друштвеним карактеристикама, које истражују етнологија и антропологија, уз проучавање друштвено-политичких односа и правне регулативе (Diner, 2015; 40-41). Примери мултидисциплинарног проучавања миграција јесу досељавање становништва у САД (Bailly 1990; Daniels 1990; Perlmann 1988 и др.), као и различите врсте миграција у Европи (Gould 1989; Kay 1995, Jackson, Moch 1989; и др.). На територији бивше Југославије посебно су изражена истраживања миграција од 17. до половине 20. века, које су обухватале просторе Аустроугарске монархије, Југославије, као и велике сеобе народа на Балканском полуострву (користећи се социо-економским, историјско-географским, демографским, правним и политиколошким, те етнографским изворима (Erić 1958; Gaćeša 1968; Свијић [1922] 1987; и др.).

Демографи, истражујући структуре становништва на одређеном географском простору, проучавају и социо-економске карактеристике, а истраживања у вези са популационом политиком повезани су и са статистиком, географијом становништва, политикологијом и правном регулативом (Brettell, Hollifield 2015, 6; Friganović 1990, 66). У демографским проучавањима миграција могу се издвојити две врсте приступа: математичко-теоријска и друштвено-демографска (Fargues 2011, 589). У оквиру друштвене демографије, главни фактори истраживања су фертилитет, морталитет и миграције. Међутим, да би се наведени демографски елементи комплексно истражили, од великог су значаја и резултати истраживања других наука (географија, историја, етнологија, антропологија, економија, права, политичке науке, социологија, екологија, психологија и др.) (Teiltebaum 2015, 53). Поједини демографи указују на значај фертилитета на државном и глобалном нивоу као покретаче миграција. На пример, у последње две деценије забележен је велики прилив миграната из Африке и Азије (претежно млађа популација, углавном мушка), која се из разних разлога (велика незапосленост, сиромаштво, висока стопа криминала, тоталитарни режими, ратови) креће ка државама ЕУ (простори са нижом стопом фертилитета). Слично се дешава и на нивоу држава (из руралних средина у урбане, из неразвијених пољопривредних делова у развијене, индустријске) Таква истраживања обухватају и проучавање појединца или групе која је у процесу

мигрирања (полна, старосна и образовна структура, брачно стање, национална структура и др.), која су такође значајне за разумевање разних узрока и последица миграција (Donato et al 2014; Stevanović 1994; Lajić 2003, 210-211).

Ако је демографија наука о становништву, *географија* становништва је географска научна дисциплина која се бави проучавањем просторних карактеристика, стања и кретања становништва. Може се рећи да је демографија део географије становништва (просторна покретљивост миграната), која проучава статистичке промене и прорачуни. Као део географије становништва, демографија је део друштвене географије, регионалне географије, картографије, а веома је битно проучавање и са просторно-планског аспекта (Hardwick 2015, 160). За миграције су значајна и поједина истраживања из климатологије и геоморфологије.

Још је Јован Цвијић двадесетих година 20. века, на једном од предавања на Географском факултету, указао на значај географског, али упоредо и етнографског истраживања миграција (Cvijić [1922] 1987, 101). Значај миграција увидео је и током својих теренских истраживања предела Балканског полуострва, у оквиру којих „помиње да је природни прираштај становништва у многим планинским пределима већи него у равничарским, са напоменом да је у планинским пределима већи број мушког него женског становништва. Пошто су економски услови једни од најважнијих узрока (екстензивна пољопривреда), долази до покретања становништва према равничарским пределима, где настаје и гушћа насељеност становништва. Указује и „да климатска колебања, нарочито сушне године, јаке зиме, велики поводњи били су од утицаја на расељавање једних и засељавање других крајева“, а у истраживањима ставља акценат и на верску и етничку структуру, проучавајући и психолошке типове становништва на Балканском полуострву (Cvijić [1922] 1987, 23-32;107-154).

У Србији је у декадама после Другог светског рата било преовлађујуће географско истраживање миграција уз компарацију са истраживањима других наука. На пример, колонизације становништва 1919-1929, и 1945-1948. године (Bjeljac, Lukić 2008, 71) утицале су и на каснији правац економских миграција од педесетих година 20. века (Čurčić 2006, 73). Услед утицаја економске гравитационе зоне и релативно добре саобраћајне повезаности, део становништва због запослења и школовања путује сваки дан ка том центру (дневне миграције) (Lukić 2011, 26). Географска истраживања су мултидисциплинарно повезана са историјским, економским, социолошким, антрополошким и политиколошким истраживањима. Као део истраживања миграција, проучавају се и кретања туриста (по полној, старосној социо-демографској структури и сл.) из места боравка до места одмора, током зимске и летње туристичке сезоне (Devedžić 2007; Duval 2006) у оквиру туристичке географије.

Етнографско истраживање миграција, као што је указивао на значај историјског и географског проучавања миграција Јован Цвијић, ([1922]1987, 102-130) обрађујући миграције и порекло становништва Балканског

полуострва, не раздваја географска и етнографска истраживања. Иако понекад оспораван у етнографској литератури (Prelić 2014, 83-84), неоспорно је да су његова теренска истраживања допринела развоју етнологије, као и истраживању миграција са тог аспекта. У последњих неколико деценија, етнолошка истраживања миграција одвијала су се у неколико фаза - антропогеографизација; етнографизација; етнолофизација, антропологизација - из којих се види и мултидисциплинарна повезаност са историјом, географијом, антропологијом, политикологијом, економијом (Lukić-Krstanović 2015, 83-84)

С обзиром на последњу фазу етнографског истраживања миграција у Србији (антропологизација)¹, долази се до повезаности са савременим *антрополошким* истраживањима у свету. До шездесетих година 20. века, етнографска истраживања су углавном обухватала етнографско описивање начина живота људских заједница које су живеле потпуно одвојене од збивања у савременом свету. Чим су антрополози одбацили идеје о територијалним, непромењивим и хомогеним заједницама, истраживања и теорије о миграцијама су постала могућа, и то у складу са осталим компатибилним друштвеним наукама. Морали су да обрате пажњу и на просторни аспект миграција (Brettell, 2015, 113). Миграције које крећу из руралних простора до урбаних центара, постепено прерастају у миграције из економско неразвијених држава (тзв. „трећи свет“) и држава у транзицији у економски високо развијене (тзв. „Запад“). Ове миграције на крају се враћају на почетни ниво (из руралних простора у урбане просторе), али са том разликом што сада у новој држави живе једни до других припадници различитих националности, раса и религија. Тако помешани, они мигрирају због посла у веће урбане средине. То је предмет истраживања у антрополошким и етнографским радовима, означен као *унакрсна културна повезаност* (Brettell, 2015, 114).

Као наука о друштву, *социологија* проучава друштвене односе који утичу на стварање миграција, те последице миграција на друштвене односе, попут економских, политичких и друштвених последица за оне који су се доселили, али и утицаје миграната на нову средину (Schmitter Heisler 2015, 83). Миграције су повезане са развојним процесима и потенцијалима друштва али и са географским, просторним одредницама. Иако првобитно повезано с академском социологијом и позитивистичким приступом, социолошко истраживање миграција користи и демографска, историјска, антрополошка, друштвено-географска, економска, правна и психолошка истраживања (Pešić 2013, 318).²

На основу изнетих дефиниција и образложења истраживања у оквиру различитих научних дисциплина, може се закључити да је најчешћи узрок

---

¹ Овим појмом се вероватно означава утицај социјалне (културне) антропологије која је доминантна у САД и Великој Британији (Vošković, 2013, 84).

² Део таквих истраживања је већ поменут у делу који се бави односом географије и демографије.

покретања становништва *економске* природе (тражење посла, бољи животни стандард и др.). То су радне миграције, које због своје бројности и географске распрострањености представљају један од најважнијих типова кретања становништва (Poletti 2013, 334-335). Ова врста миграција може се поделити на: неокласичну макроекономску, неокласичну микроекономску³, нову економију миграција⁴, дуално радно тржиште⁵ и теорију светског система. Издвајају се и економска истраживања миграција која су повезана и са другим друштвеним наукама: теорија друштвених мрежа,⁶ теорија кумулативне узрочности и институционална теорија⁷ (Poletti, 2013, 336-338; Teitelbaum 2015, 55-57).

У државама које примају највише миграната постојећа *правна* регулатива дефинише људска права, право на приватну својину и економску активност, личну безбедност, верски и културни идентитет, што је један од првих услова да се мигрант покрене⁸. Међутим, поједине државе имају и рестриктивну правну регулативу (квоте за усељавање, строги имиграциони закони, закони којима се регулишу криминалне активности оних који организују илегалне преласке граница и сл.). Од правне регулативе потенцијалне државе у коју планирају да крену, зависи и одлука миграната да се покрене (Schuck 2015, 242). Ту је и група закона која има и политички контекст, а то је положај политичких миграната - избеглица из ратних простора, који свој спас траже у околним државама. За већину имиграционих закона, којима се контролише прихват миграната, важни су технолошки, геополитички, економски, психолошки и војни фактори, а такође и притисак великог броја миграната, висок природни прираштај (пораст броја становништва у државама порекла миграната), боља информисаност, бржа комуникација и транспорт, друштвени хаос и лоше економско управљање у државама у развоју (Schuck, 2015, 246-247).

У свим научним дисциплинама које су повезане са *политичким наукама* (јавна политика, јавна администрација, међународни односи), проучавање миграција има све већи значај, посебно у поређењу са

---

³ Ове две економске теорије обухватају географске разлике у понуди и потражњи радне снаге.

⁴ У земљама у транзицији, стратегија друштвених група да се међународним миграцијама превазиђу структуралне трансформације и тржишни поремећаји.

⁵ У високоразвијеним државама постоје две врсте послова - домицилно становништво обавља високовредноване, каријеристичке послове, а у исто време имигранти обављају тзв. прљаве и тешке, слабо плаћене послове.

⁶ Стварање миграторних мрежа које чине мигранти, повратници мигранти и немигранти (домицилно становништво) у држави (месту) порекла мигранта. Родбинске и пријатељске везе могу у том случају утицати на стварање потенцијалних, нових миграната (стварају се друштвене и економске промене које подстичу даље миграције).

⁷ Фокус је на друштвеним и привредним субјектима који се појављују у служби миграната.

⁸ Пример су закони о слободном протоку радне снаге и људи у Европској Унији, као и закони који поспешују долазак високообразовне радне снаге из држава ван ЕУ.

друштвеним наукама (социологија, историја, економија, географија, економија) (Hollifield, 2015, 183).

Мултидисциплинарност истраживања на примерима значанијих миграција на територији АП Војводине у 20. веку

Војводина, као геопростор са значајним привредним потенцијалима, одувек је привлачила различите групе народа, те представља традиционално имиграционо подручје, што је декларисано као једну од етнички најхетерогенијих регија у Европи. Ово је резултат свеукупног демографског развоја Војводине кроз историју, а првенствено миграционих процеса који су обележиле различита историјска раздобља (Vjeljac et al. 2014, 103). Могу се издвојити четири периода која су одиграла велику улогу у покретању масовних миграција ка данашњем географском простору Војводине: Велики бечки рат (1683-1699), Аустријско-турски (1716-1718), Први светски (1914-1918) и Други светски рат (1941-1945). У даљем тексту ће се на примерима значајнијих миграција у 20. веку указати на значај мултидисциплинарног истраживања.

Миграције после Првог светског рата (Колонизација 1919-1929)

Планске миграције, којима руководи државна власт, оличене су у колонизацијама, односно то је намерно (планско) пресељавање у друге делове региона, државе, суседне земље или континента (Laušić 1988, 27). Различити историјски периоди доносе и различите друштвено-политичке и економске услове за планска пресељења становништва.

По завршетку Првог светског рата, на простору некадашње Аустроугарске монархије, формира се велики број држава, од којих је једна била Краљевина Срба Хрвата и Словенаца. Формирањем нове државе дошло је до „сукоба“ две врсте аграрно поседовне структуре (капиталистичке и феудалне)⁹. Да би се промене структуре, превасходно као друштвено-економски циљ извршиле, покреће се иницијатива за аграрну реформу. (Гаћеџа 1968, 39-40; Laušić 1988 27). Почетком 1919. године донете су „Претходне одредбе за припрему аграрне реформе“ (27.02.1919), чиме су се стекли услови за делимичну колонизацију. Делимичну, јер није било плана прихвата колониста, нису постојали адекватни услови за смештај, јављале су се бројне опструкције од стране локалних власти, аграрних уреда и дотадашњих власника крупних земљишних поседа, те је долазило и до стихијског повратка или пресељавања у суседне општине или друге просторе.

---

⁹ На простору Србије и Црне Горе преовлађивао је ситан сељачки посед. У просторима који су до 1912. године били под влашћу Турске постојао је кметовско-чифчијски посед. На територијама које су биле у саставу Аустро Угарске преовлађивали су властелински велепоседи (Laušić 1988, 27).

Објекти колонизације су били велики поседи у приватном власништву, општински и црквени поседи и државна добра на територији данашње Војводине, који су аграрном реформом одузети. Додељени су: добровољцима-ветеранима из Првог светског рата са простора БиХ, Црне Горе, Хрватске, колонистима са општим условима, аутоколонистима, оптантима и избеглицама (Vjeljac i dr., 2014, 106).

Тек 1920. године донети су и први прописи о колонизацији (Наредба министра за аграрну реформу 27.08.1920, која је регулисала статус добровољца-колонисте). Не постоји тачан број колониста већ само процене. Према Ерићу (1958, 399), процена је око 100.000 људи¹⁰. У периоду између два пописа (1921-1931) број становника је порастао са 1.529.426 на 1.622.776 (Vjeljac i Lukić 2008, 71-72). Колонизација је утицала и на промену у националној структури становника¹¹. Имала је и национални карактер (стварање већине словенског становништва у колонизованим подручјима, поготову тамо где је немачка и мађарска популација преовлађивала) (Ерић 1958, 399). Досељено становништво се морало прилагођавати другачијим климатским условима, начину живота и рада у равници¹². Карактеристично је и то да су колонисти који су били пореклом из истог краја оснивали и нова насеља.¹³

У овом примеру се види значај неопходности мултидисциплинарног истраживања, које са историјско-географског аспекта (простор и време, структура и прираштај становништва), разматрајући политичко-економске (аграрна реформа и политички утицаји), демографске, правне (регулаторне) и, донекле, антропогеографске утицаје, проучавају једну од најзначајнијих миграција на територији Војводине.

Емиграција немачког становништва 1944-1945.

Крајем другог светског рата (од краја 1944. до 1950. године), долази и до једне од најмасовнијих стихијских миграција у Европи, које су уједно биле и политички мотивисане. После распада нацистичке Немачке, око 12 милиона Немаца који су као етничке групе живели на територијама Чехословачке, Пољске, Украјине, Калињинградске области и Југославије почиње масовно

---

¹⁰ Процена броја колониста је базирана на просечном броју чланова домаћинстава (пет), што указује и на виши природни прираштај.

¹¹ Срба и/или Хрвата 44,38%, Мађара 23,83%, Немаца 20,82%, остали словенски народи 5,71%. У 1931. години било је 47,64% становника који су говорили југословенске језике, мађарски 24, 21%, немачки језик 21,23%, остале словенске језике 7,37% .

¹² „Иако по својој духовној природи склони примању новина, они нису могли држати корак у ритму рада са домороцима, који су уз то имали сва средства на располагању. Неки су напустили земљу, други су продавали или давали у надницу, а трећи пришли раду" (Lutovac 1958, 7).

¹³ Та насеља су добијала имена по географским топонимима родног краја или битака у Првом светском рату, нпр.: Велебит, Ветерник, или по познатим личностима: Карађорђево, Степановићево, Мишићево и др.

исељавање (протеривање, бежање испред Црвене армије) (Вјелјас и Лукић 2008, 83; Geiger 2002, 518).

Према подацима Државног статистичког уреда ДФ Југославије ([1945], 2004), а према матерњем језику, на територији северног дела Дунавске бановине је живело 326.593 (20,01%) становника који су говорили немачки језик (Вјелјас et al. 2014, 108-109). Услед страха од одмазде због помоћи немачкој окупационој војсци процењује се да је 245000 Немаца напустило Војводину (Вјелјас и Лукић 2008, 83). Према попису становништва, домаћинства и станова ДФ Југославије, 1948. године, број немачке популације у Војводини износио је 31.821.

Законске одредбе - Закон о неважности правних прописа донетих пре 06.04.1941. године и за време окупације (донет 1946), Закон о држављанству ДФЈ (1945. и 1948), Закон о врстама казни (1945) - утицале су да, између осталих, и избегло немачко становништво губи право на држављанство и одузима им се имовина. Донети су и Закони о конфискацији и извршењу конфискације, Одлука АВНОЈ-а о прелазу у државну својину непријатељске имовине, о државној управи над имовином неприсутних лица и секвестру над имовином коју су окупаторске власти присилно отуђиле (21.11.1944.) (Dimitrijević 2011, 35-37). Кандидатуром Србије за пријем у ЕУ, долази и до политичко правних потраживања тих емиграната за репатријацију своје имовине и повратак.

На примеру ове масовне емиграције може се такође уочити неопходност мултидисциплинарног истраживања са аспекта историје, политикологије, права, економије и политичке географије.

Колонизација после Другог светског рата 1945-1948.

Услед демографских губитака цивилног становништва током рата и исељавања немачког и мађарског становништва, дошло је и до демографског и просторног пражњења Војводине. Претходно наведене законске одредбе условиле су и доношење Закона о аграрној реформи и колонизацији (23.08.1945.), која се по својој основи, начину спровођења, циљевима и резултатима разликује од оне између два светска рата.

Законом о аграрној реформи ограничени су велики приватни поседи вођени на капиталистички начин и по систему закупа, спроведена је потпуна експропријација земљишта, поседа банака, предузећа, деоничарских друштава, црквене имовине и већине самостана. Одузет је и вишак земље од богатих сељака. Првенство у додели земље имали су беземљаши и земљорадници са мало земље, борци НОР и ПОЈ, инвалиди, породице и сирочад погинулих бораца и жртве фашистичког терора, а део земље намењен је пољопривредним добрима и сељачким радним задругама (Laušić 1988, 29). Колонизација је била предвиђена за простор целе ДФ Југославије, а издвајале

су се две групе миграната (савезни¹⁴ и унутрашњи). Територија АП Војводине је обухватала 41,47% од укупне површине земље која је била намењена савезним колонистима (Гаџеџа 1984, 296). Поседи и земљишта раздвојени су породицама из ратом опустошених крајева, а приликом насељавања водило се рачуна да се колонисти групишу по регионалној и етничкој припадности. Приликом колонизације, одређено је да свака република има своју квоту¹⁵ и простор насељавања. Колонизовано је 114 насеља¹⁶. Нешто више од половине досељених је из НР Босне и Херцеговине и НР Хрватске (56,21%).

Колонисти из југословенских република, имали су неколико регија насељавања у Бачкој и Банату. Поједини делови су били груписани по пореклу колониста. У Бачкој је знатно учешће колониста из БиХ, Хрватске и Црне Горе, уз знатно ниже стопе досељеника из Централне Србије. У Банату, доминирају колонисти из БиХ и Централне Србије, уз ниже стопе досељеника из осталих република¹⁷.

Досељавање становништва утицало је на демографске промене у структурама становништва, економске, етнографске и политичке промене. Последица колонизације је и висок степен наталитета, чиме се и природни прираштај повећава, а тиме и број становника Војводине. У попису из 1948. године, се за разлику од претходних издваја и национална структура становништва. Ради лакшег упоређивања, са пописом из 1931. године, издвојене су исте групе. Тако су према попису становништва 1948. године, јужнословенски народи чинили 61,06%, Мађари 26,36%, Немци 1,80%, остали словенски народи 6,32% и Румуни 3,56%. Српско становништво чини половину становништва Војводине.

Карактеристично и за ову миграцију је повратак колониста у свој родни крај, али и даље миграције из Војводине у Београд. Досељени колонисти су имали и потешкоће приликом досељавања у прилагођавању. У почетку су се тешко навикавали на равницу, климу, начин живота и привређивање, као и куће и станове у које су смештани. Карактеристично за овај период је и да насељено становништво доноси у Војводину свој језик (дијалект), лексичко благо, обичаје, право, предања, моралне норме и друго.

И у истраживању ове планске миграције присутно је истраживање са историјско-географског, етнологског, економског, демографског, а у мањој мери и политиколошког аспекта.

---

¹⁴ Мигранти који су се пресељавали из једне републике у другу.

¹⁵ Постоје различите процене броја: према В. Ђурђеви (1995,78) 248.238 колониста, према М. Lutovcu (1958, 8) 246.606, а према Н. Гаџеџи (1984, 353), 166.218.

¹⁶ Мењана су имена, те су нова давана по народним херојима из њиховог краја (Чиб-Челарево, Крњаја – Кљајићево, Букин - Младеново, али и по географским топонимима (Филипово -Бачки Грачац, Секић -Ловћенац и др.).

¹⁷ У Банату је процентуално и највеће учешће савезних колониста из Македоније и Словеније.

Закључак

Мултидисциплинарно истраживање је веома важно у схватању не само појмова и дефиниција, већ и самих узрока и последица миграција. Одговори на питања ко, где, кад, како и зашто, значајна су за схватање саме сврхе миграција. У прве две деценије 21. века, миграције су и у теорији и у пракси постале значајан фактор у светској привреди, политици, правној регулативи, али са значајним географским, демографским и етнографским утицајима. То је посебно видљиво последње две године у великом приливу миграната из Африке и азијског Блиског и Средњег истока ка Европи (у државе које служе као транзитне или оне које су крајњи циљ) и немогућности да се нађе адекватно решење.

Миграције на територији Војводине, који су у раду дати као пример, указују на потребу мултидисциплинарног истраживања, пре свега у мултиетничким срединама.

Литература

- Bjeljac Željko, Marija Drobnjaković i Milan Radovanović. 2014, „Миграције становништва Војводине уочи и почетком другог светског рата“. У *Srbi i rat u Jugoslaviji 1941. godine*, прир. Dragan Aleksić, 103-118. Београд, Институт за нову историју Србије, Музеј жртава геноцида, Институт за славистiku РАН.
- Bjeljac Željko, i Vesna Lukić. 2008 „Мigrations on the Territory of Vojvodina Between 1919 and 1948“. *East European Quarterly*, 42(1): 69-93.
- Bošković, Aleksandar. 2013. „Антропологија и демографија“. *Stanovništvo* 51(2): 83-94.
- Brettel, Caroline B. 2015. „Theorizing migration in anthropology: the social construction of networks, identities, communities and globalscapes“. In *Migration Theory Talking across Disciplines*, ed. Caroline B. Brettell and James. F. Hollifield, 3rd edition, 113-161. New York: Routledge.
- Brettel, Caroline B. and James F. Hollifield. 2015. „Migration Theory Talking across Disciplines – Introduction“. In *Migration Theory Talking across Disciplines*, ed. Caroline B. Brettell and James. F. Hollifield, 3rd edition, 1-36. New York: Routledge.
- Breznik, Dušan. 1990. „Унутрашње миграције у Југославији после Другог светског рата“. У *Pogledi na migracije stanovništva Jugoslavije*, прир. Miroljub Rančić, 33-64. Београд: Институт друштвених наука.
- Cvijić, Jovan. [1922]1987. *Антропоеографски и Етнографски списи*. Сабрана дела прир. Milisav Lutovac. Београд: САНУ, NIRO „Књижевне новине“, Завод за удžбенике и наставна средства.
- Ćurčić, Slobodan. 2006 „Једна мало позната масовна миграција у Војводини.“ *Zbornik Matice Srpske za društvene nauke* 121: 69-76.

- Daniels, Roger. 1990. *Coming to America: A history of immigration and ethnicity in American life*. New York, Harper Collins.
- Devedžić, Mirjana. 2007. „Prilog izučavanju uticaja turizma na demografski razvitak.“ *Stanovništvo* 15(2): 63-79.
- Dimitrijević, Duško. 2011. „Zahtevi nekadašnje nemačke manjine za restituciju imovine u Srbiji.“ *Međunarodni problemi* 63(1): 126–159.
- Diner, Hasia R. 2015. „History and the study of migration“. In *Migration Theory Talking across Disciplines*, ed. Caroline B. Brettell and James. F. Hollifield, 3rd edition, 31-50. New York: Routledge.
- Donato, Katherine M, Piya Bhumika, and Anna Jacobs. 2014. „The Double Disadvantage Reconsidered: Gender, Immigration, Marital Status, and Global Labor Force Participation in the 21st Century.“ *International Migration review* 48(1): 335-376.
- Duval, Timothy D. 2006. „Grid/Group Theory and its Applicability to Tourism and Migration.“ *Tourism Geographies* 8(1): 1-14.
- Đurđev, Branislav. 1995. *Posleratno naseljavanje Vojvodine: metodi i rezultati demografske analize naseljavanja Vojvodine u periodu 1945-1985*. Novi Sad: Matica srpska.
- Erić, Milivoje. 1958. *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1918–1948*. Sarajevo: IP „Veselin Masleša“.
- Friganović, Mladen. 1990. „Za bolju naučnu utemeljenost proučavanja migracija“. U *Pogledi na migracije stanovništva Jugoslavije*, prir. Miroljub Rančić, 65-77. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Gaćeša, Nikola. 1968. *Agrarna reforma i kolonizacija u Bačkoj 1918–1941*. Novi Sad: Matica srpska.
- Gaćeša, Nikola. 1984. *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945-1948*. Novi Sad: Matica srpska.
- Geiger, Vladimir. 2002. „Destiny of German national minority in Yugoslavia during and after World War II“. In *Croatian History textbook: Dialog of Historians* 5. Zagreb.
- Gould, John D. 1989. „European intercontinental emigration 1815-1914: Patterns and Causes.“ *Journal of European Economic History* 8(3): 593-679.
- Hansen, Marcus Lee. 1940. *The immigrant in American History*, ed. A.M Schlesinger. Harvard: Harvard University Press J. F.
- Hardvik, Susan W. 2015. „Place, Space and Pattern-Geographical theories in International migration“. In *Migration Theory Talking across Disciplines*, ed. Caroline B. Brettell, James. F. Hollifield, 3rd edition, 161-182. New York: Routledge.

- Hollifield, James F. 2015. „The politics of international migration: „How can we bring the state back“. In *Migration Theory Talking across Disciplines*, ed. Caroline B. Brettell, James. F. Hollifield, 3rd edition, 183-239. New York: Routledge.
- Jackson, James S. and Moch L. Page. 1989. „Migration and social history of modern Europe.“ *Historical methods* 22(1): 27-36.
- Kay, Diana. 1995. „The resettlement of displaced persons in Europe, 1946-1951“. In *The Cambridge Survey of World Migration*, ed. R. Cohen, 154-158. Cambridge.
- Lajić, Ivan. 2007. „Mehaničko kretanje stanovništva i regionalni razvoj.“ *Migracije i etničke teme* 23 (3): 209-223.
- Laušić, Ante. 1988. „Osnovne značajke kolonizacijskih procesa na Jugoslavenskom prostoru 1918-1948.“ *Migracijske teme* 5(1): 27-42.
- Lukić, Vesna. 2011. „Dnevne migracije radnika u sistemu naselja Srbije.“ *Stanovništvo* 49(2): 25-50.
- Lukić-Krsmanović, Miroslava. 2014. „Istraživanje migracija: etnologija i politika Etnografskog Instituta SANU 1947-2014.“ *Glasnik Etnografskog Instituta SANU* 62(2): 33-34.
- Lutovac, Milisav. 1958. „Migracije i kolonizacije u Jugoslaviji u prošlosti i sadašnjosti.“ *Glasnika Etnografskog Instituta SANU* 7: 1-11.
- Perlmann, Joel. 1988. *Ethnic differences: Schooling and social structure among the Irish Italians, Jews and Blacks in an American city 1880-1935*. New York: Cambridge University Press.
- Pešić, Jelena. 2013. „Rodna perspektiva u proučavanju migracija.“ *Sociologija* 15(2): 317-332.
- Poleti, Dunja. 2013. „Savremene radne migracije u Evropskom kontekstu – ekonomski i politički aspekti.“ *Sociologija* 15(2): 333-348.
- Poulain, Michel. 2008. „European migration statistics Definitions, data and challenges“. In *Mapping Linguistic Diversity in Multicultural Contexts*, ed. M. Barni and G. Extra, 43-66. Berlin - New York: Mouton de Gruyter.
- Prelić, Mladena. 2014. „Jovan Cvijić i prve decenije formiranja i institucionalizacije etnologije kao nauke u Srbiji.“ *Glasnik Etnografskog Instituta SANU* 62(2): 83-96.
- Roca Oliveira, Marija. 1990. „Prilog definiciji i tipologiji prostorne pokretljivosti stanovništva Jugoslavije.“ U *Pogledi na migracije stanovništva Jugoslavije*. prir. Miroljub Rančić, 73-86. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Schmitter Heisler, Barbara. 2015. „The sociology of immigration" theory“. In *Migration Theory Talking across Disciplines*, ed. Caroline B. Brettell and James. F. Hollifield, 3rd edition, 83-112. New York: Routledge.

Schuck, Peter H. 2015. „Law and study of migration“. In *Migration Theory Talking across Disciplines*, ed. Caroline B. Brettell and James. F. Hollifield, 3rd edition, 239-259. New York: Routledge.

Stevanović, Radoslav. 1994. „Doprinos migracija populacionom rastu gradova Srbije u periodu 1981-1991.“ *Stanovništvo* 32(3-4): 87-102.

Teitelbaum, Michael. 2015. „Demographic analyses of migration theory.“ In *Migration Theory Talking across Disciplines*, ed. Caroline B. Brettell and James. F. Hollifield, 3rd edition, 51-62. New York: Routledge.

Wertheimer Baletić, Alica. 1982. *Demografija stanovništva i ekonomski razvitak*. Zagreb: Informator.

...

Opšta državna statistika Kraljevine Jugoslavije. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1931. godine“, knjiga 1-4, definitivni rezultati popisa, Sarajevo, 1938.

Opšta državna statistika Kraljevine Jugoslavije. „Popis stanovništva, domaćinstava i stanova definitivni rezultati popisa“, Sarajevo, 1932.

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1948. godine. Savezni zavod za statistiku, Beograd.

Примљено / Received: 19. 10. 2015.

Прихваћено / Accepted: 22. 02. 2016.